

PASZCZEKA (117) *sb f*

paszczeka (91), **paszczeki** *pl t* (5) [tylko w zn. 1.], *paszczeka a. paszczeki (właściwe użycia pl)* (21); *paszczeki BierEz, BartBydg, RejZwierz*; *paszczeka : paszczeki HistRzym* (1:2).

paszczeka (96), **paszczęka** (21); *paszczeka BierEz, Mymer¹ BartBydg* (2), *TarDuch, RejPs* (6), *HistAl, Leop* (8), *RejZwierz, BibRadz* (5), *RejAp* (8), *GórnDworz, RejPos* (15), *BiałKat, RejZwierz* (4), *PaprPan* (2), *BudNT* (2), *CzechRozm, MWilkHist, StryjKron, CzechEp, KochFr, KochPhaen, ArtKanc* (2), *Calep* (2), *KochPieś, GórnTroas, SiebRozmyśl* (4), *PowodPr, CzahTr* (3), *KlonFlis*; *paszczęka BielKron, Mącz* (4), *ReszList, WerGośc, LatHar, JanNKar, SkarKaz*; *paszczeka : paszczęka LubPs* (7:1), *RejWiz* (1:1), *HistRzym* (1:2), *SkarJedn* (1:1), *KochPs* (3:2), *SkarŻyw* (1:2), *GrabowSet* (1:1), *WujNT* (1:1).

pa- (105), *pâ-* (6); *pâ-* *StryjKron, GrabowSet*; *pa-* : *pâ-* *RejPs* (4:2), *HistRzym* (1:2); *w paszczeka -e-* (9), *-é-* (2) *KochPhaen, GórnTroas*; *końcowe a jasne*.

sg N paszczeka (13). $\diamond$ *G paszczeki* (42). $\diamond$ *A paszczekę* (28). $\diamond$ *I paszczeką* (7). $\diamond$ *L paszczecze* (2). $\diamond$ *V paszczęko* (1). $\diamond$ *pl N paszczeki* (1). $\diamond$ *G paszczek* (4). $\diamond$ *A paszczeki* (18). $\diamond$ *L paszczek(a)ch* (1).

Sł stp: paszczeka, Cn: paszczęka, Linde także XVII – XVIII w.: paszczęka.

1. *Otwór gębowy zwierząt, zwłaszcza drapieżnych (także stworów biblijnych), paszcza, pysk; os HistAl, Vulg, PolAnt, Mącz, Cn; faux (fauces) Mymer¹, BartBydg, Calep, Cn; rictus, rostrum Mącz, Cn; rictum Cn [w tym: czyja (46): pron poss (19), ai poss (14), G sb (13)] (75) : Pies wzięwłszy mięso w páfzczeki Brnął ná onę ftronę rzeki BierEz K3v; Mymer¹ 22; BartBydg 56b [2 r.]; Thedy puścił Wąż z páfzczeki fwey zá niewiáfłą wodę iáko rzekę Leop Apoc 12/15, Apoc 13/2; Itánęłá [bestyja] przy iedney ftronie/ máiąc trzy kły w páfzczecze między inemi zębámi BibRadz Dan 7/5, Iob 40/16, 41/4, 5; Ofadzili ftraż około tey fłkory Smoká/ s ktorego páfzczęki ogień záwždy pałá BielKron 54; Mącz 355d, 358c; RejAp 103v, 105, Ee4v, Ff3v; Albo on Sámfon co wieże mury obalał/ álbo lwom páfzczeki rozdzierał/ [...] páthrzze iefli fie fmierci obronił álbo mógł obronić? RejZwierz 166, 80v, 202v; BudNT Apoc 13/2; CzechRozm 115; Trifaux – Otrzech pałz czekach [!]. Calep [1086]a, 411b.*

W porównaniach (2): *Práwie iákobyś mię wydarł f páfzczeki lwiey RejPs 32; RejAp 107.*

Zwroty:»otworzyć, rozdzierać, rozdziewić paszczekę(-i)« = ferre os apertum, HistAl; aperire os Vulg [szyk zmienny] (1:1:1): HistAl H6; Y otworzyła [bestyja] páfzczekę fwoię ná bluźnienie przeciwko bogu Leop Apoc 13/6; Raz vkazał mu fię ná modlitwie/ iáko wielki á frogi niedzwiedz/ páfzczekę nań rozdzieraíąc. SkarŻyw 509.

»z paszczek(i) wybawić, wydrzeć, wyrwać« [szyk zmienny] (1:1:1): Drugie dzieię oracze vřrzawfzy v wilká wołáli zá nim/ á z iego páfzczeki ie wybáwili HistRzym 129, 131v [2 r.].

Wyrażenie: »paszczeka lwia, u lwa, lwa« — os leonis Vulg, PolAnt [szyk 6:2] (5:2:1): RejPs 32; A tá bełtya [...] miáłá nogi by v Niedźwiedziá/ á páfzczekę iáko páfzczeká Lwá. Leop Apoc 13/2; RejZwierz 43; RejAp 105, 107; Tákżec y infze Páweł S. przywodzi: [...] którzy/ powiáda/ przez Wiáre zwyciężyli Króleftwá: gásiłi sobą nawáłność ognia: lwie páfzczeki zátykáli BiałKat 26 [przekład tego samego tekstu WujNT]; BudNT Apoc 13/2; WujNT Hebr 11/33.

Szeregi: »gęba, paszczęka« (1): Fremit ore cruento, Trzęfie/ Rże álbo ryczy krwáwą gębą/ páfzczeką. Mącz 270d.

»paszczeka i zęby« (1): naydziełz więtszą frogość á łákomftwo niżli we Lwiewy páłzczece y w zębách iego. *RejAp* 107.

Przen (36) : ludzie rzeczy thylko ziemfkich pátrzájący/ [...] kąpią sie w niey [*wodzie*] vftáwicznie/ [...] połykáiąc zázwdy wodę tę fmrodliwą płynącą s páłzczeke tego fmoká márnego *RejAp* 104v.

W porównaniach (2):

~ *Jako comparatum* (1): fprzećiwnicy moi/ [...] Rozdárli przeciwko mnie páłsczeke fwoie iáko lwi głodni *RejPs* 31v.

Jako comparandum (1): ktora [*bestyja*] zázwdy [...] gárnęła k łobie ine rozliczne narody/ požyráiąc á łamiąc iáko lwią páłzczeke á frogiemi zębámi zwirzchności á możności inych narodow fwiátá tego *RejAp* 106v. ~

Zwroty: »pożreć paszczeká« (1): o kthorym [*wilku, tj. szatanie*] pińmo powieda/ iż kráży zázwdy iáko Lew łowiąc á fzukáiąc/ áby ktora [*owieczkę*] [...] požárł páłzczeke fwoiá/ á rozdrapał páznokty fwemi. *RejPos* 122v.

»rozodrzyć (a. rozdzierać), rozdziewić paszczekę« [*szyk zmienny*] (6:1): *RejPs* 31v; *LubPs* F2; iż w tym márnym lefie nie naydziełz iedno wilki/ niedźwiedzie/ á lwy: ktorzy chodząc rozdzyeráią páłzczeke fwoie *RejPos* 168v, 314v; Wilcy mię zewfząd frodzy otoczyli/ [...] Páłzczeke ná mię rozdárli ftráźliwé *KochPs* 31; *KochFr* 95; Gdzie Smok ná Krzećijány rozdziewił páłzczeke/ Tám on [*Adam Czahrowski*] męźnie podnośił fwą Rycerfką rękę. *CzahTrPapr ktv*.

»umknąć się z paszczeki« (1): TRzebá fię zázwze wárowác nam kota/ [...] Iáko ktorego zálápi pijáno/ Ták wieczor piwem iák gorzáłką [!] ráno. Ná nieprzyfstoynym tákowym wárftácie/ Trudno fię vmknąć z páłzczeke moy brácie. Dác muśilz gárdło v niego ná fufzy *CzahTr Lv*.

»wpaść (a. wpadać) w paszczekę« (3): racz fię nam vkazac miłofciwem a laskawem wodzem a pafterzem iako onem błędnem owieczkam ktore bez wfłey opieki: wpadaią wilkom wpałfczeke *RejPs* 92; *RejPos* 122v, 184.

»wybawić, wydrzeć, wyrwać, odjąć, wyrwan(y), wybawion, wyjęcie z paszczeki« = *liberatus de ore Vulg* [*szyk zmienny*] (2:2:1:1:2:1:1): gdzieś prawie wilkowi z pałfczeke miłofciwie wydrzec nas raczył. *RejPs* 143v; *LubPs* F2, I3v; *Leop* 2.*Tim* 4/17; *GórnDworz* Ii3v; *SkarJedn* 179, 391; A Witalifz onego dziwnego około dułz/ z páłzczeke Lwá piekielnego wyięcia/ nieprzeftawał. *SkarŻyw* 107; *ArtKanc* K13; *WujNT* 2.*Tim* 4/17.

Wyrażenia: »paszczeka lwia, lwa« = *os leonis Vulg* [*szyk 7:1*] (5:3): Rychłofz wyrwyefz dułfę mą z vpádku tákowego/ Rácźze yą yuż łam wfpomoc nędzną nyeboraczkę/ A wydrzy s páłfczeke lwá moyę yednaczkę *LubPs* I3v, F2; *Leop* 2.*Tim* 4/17; *RejAp* 106v; Maxim Cynikus Apollinaryfta/ ktorego wtory Zbor złożył/ [...] nowy Kościoł zpáłzczeke Lwiewy wybáwił/ bluznierftwem Heretyckim podkopány. *SkarJedn* 391, 179; *SkarŻyw* 107; *WujNT* 2.*Tim* 4/17.

»łakoma paszczeka« (1): Ty łam wfzetecznę potłucz gęby/ pánie Aż w nich żadného zębá niezofstanie: Ty łam łákomé/ y fprofné páłzczeke Nienáfyconym lwóm zát kay ná wieki. *KochPs* 84.

[»paszczeka miecza« = *os gladii Vulg*: y obrócił w tył Iozue Amálek/ y lud iego páłczechá mieczá. *WujBib Ex* 17/13 (*Linde*), *Num* 21/24 (*Linde*), *Deut* 20/17 (*Linde*).]

Szereg: »paszczeka a zęby« (1): *RejAp* 106v *cf W porównaniach*.

a) *W opisie gwiazdozbioru Smoka (1) : (nagł) Smok. (-) [...] Rzucił fye wzad/ y łtánął/ zátoczywłzy czołem Znienagłą ku Helice. Skróń oboiá pała/ Y oczy: ná páłczéce iedná gwiazdá biała. KochPhaen 3.*

b) *Metonimicznie: Lew lub inne dzikie zwierzę (3) : [Orfeusz] Szedł zá nią [żonq] y do pieklá: gdzie trwa noc ná wieki/ Nie bał fye Cerberowéy troiákiéy páłczeki KochTarn 76.*

Zwrot: »zbawić, wybawion z paszczeki« = liberatus de ore Vulg (1:1): Dániel też w łwey proŝtoćie á w wprzemoŝci/ wybáwion był z páłczek Lwich. Leop 1.Mach 2/60; StryjKron 125.

Wyrażenie: »paszczeka lwa, lwia« = os leonis Vulg (1:1): Leop 1.Mach 2/60; Ten [Bóg] cię łam wybáwić ma/ iákołz y zbáwił [...] Daniela z páłczeki Lwow StryjKron 125.

c) *Otchłań, czeluść (6) : O páłczęko piekielna/ iáko trudno wierzyć/ áby to człowiek rozum máiácy być miał/ ktory ták pilnie czártá y piekło záleca. SkarKaz 350a.*

Zwrot: »otworzyć, rozszrzyć paszczekę« [szyk zmienny] (4:1): Wybań mię [...] s tych głębokości/ [...] Abych nye wpadł w ty odchłani co łie ná mię gárną/ Co ták ná myę otworzyły łwá páłczekę márną. LubPs Q; RejPos 176, 186; WerGoŝc 213; Tu rozłtápióna ziemiá páłczekę otwárlá Niezmierná/ która Troiéy lud y nas požárlá GórnTroas 17.

d) *O rzece i jej dopływie (1) : Trochę poniżej wlewo (iż tak rzekę) Wiśle łámá Brdá łeie łię w páłczekę KlonFlis G2v.*

2. *U ludzi i istot, którym przypisuje się kształty ludzkie, obelżywie: jama ustna, usta, twarz; os, maxilla Vulg [w tym czyja (31): pron poss (18), G sb i pron (9), ai poss (4)] (41) : A pan [Lucyfer] co weźrzy wzgorę/ to iáko pies wrzáśnie/ Dym mu idzye s páłczęki/ ták iáko mgłą włáłnie RejWiz 167v; SkarŻyw 261; MWilkHist E3v.*

Fraza: »[komu] zatkana jest (a. musi być) paszczeka« = ktoś został zmuszony do milczenia (2): A krol łie rozráduye wycéznye z Bogá łwego/ Y ci czo łye łpráwuyá w imyę łwyęte yego/ A złoŝciwym zátkána muŝi być páłczeká LubPs Pv; JanNKarGórn G4v.

Zwroty: »podnosić (a. podnieść, a. wznosić na pychę), nadymać (a. nadać) paszczekę« = pysznić się, wywyższać się [szyk zmienny] (4:3): Widzę iáko łie włzyłcy/ omyłnie miełzáiá/ [...] Vżywáiac niewczáłow á dziwnych trudnoŝci/ Aby iedno połiedli ty łwieckie márnóŝci. Ni włtydu ni boiáźni przed oczymá máiac/ Iedno márną páłczekę łobie nádymáiac. RejWiz 83; Nie wznóŝe ná pychę á ná nádętoŝć márną łwiátá tego tey nędzney páłczeki łwoiey RejPos 184v, 163, 196, 200, 264v; RejZwierc 139.

»rozodrzyć [na kogo] paszczekę« (1): Rozdárli páłczeki łwe tu ná myę nędznego Mowiác wey wey oczy náłłe pátrzáyá ná nyego LubPs I3v.

Wyrażenie: »nadęta paszczeka« (1): Pátrzayže [...] ná łnfze hárdé bogacze łwiátá thego/ [...] iż nie byli vbodzy w duchu łwoim/ owłzem záwždy ná pychę á ná hárdóŝć podnoŝili nádęte páłczeki łwoie/ w co łie obroćili. RejPos 264v.

Przen (27) : RejPos 189; kto gniew Boży ná łobie trzyma/ iż P. Bog ták długo Polłzcze (ktorey w blúźnierłtwách y rołpuŝcie rownia niemáłz) ćierpi/ á oney w páłczekę pogáninowi nie da? PowodPr 21.

W porównaniu (2): Nyeprzyacyele moi yák tłuści bykowye/ Rozdárli páłfczекę fwą yáko Lew ryczący *LubPs* F2; *GrabowSet* F3.

Zwroty: »paszczeką pochłonać, pożreć« = *devorare ore Vulg* [szyk zmienny] (1:1): Bo gdy ludzie wporni tu ná nas powftáli/ Iuż fie byli ták frodze fnađz ná to vdáli/ By fprofną páłfczекę fwą nas nędzne požárli *LubPs* cc4v; *Leop Is* 9/12.

»rozedrzeć, rozciągnąć (a. rozciągać), rozdziewić paszczekę« = *zagrażać komuś, chcieć kogoś skrzywdzić* (3:2:1): *RejPs* 162v; *LubPs* F2; *RejPos* 196, 322; Rozdziewił możny Turczyn na nas fwą páłfczекę/ Nie raz zacni Rufacy tkáią mu w nię rękę. On z wojskiem niezliczonym ná Polfkę fie pułzcza *PaprPan* B4; *GrabowSet* F3.

»włożyć kryg w paszczekę« = *okiełznać kogoś, zmusić do posłuszeństwa* (1): Oto ia do ciebie Gog Kxiążęciá y głowy Mofoch y Thubál y obrocę thobą/ á włożę kryg w páłfczекę [*ponam frenum in maxillis*] twoię: á wywiodę cię/ y wfyfthko wojsko twoie *Leop Ez* 38/4.

»wydrzeć z paszczeki śmiertelnej; śmierci wyrwać z paszczeki« (1:1): Abowiemeś ty mię moy pánie wydárł fpáłfczeki fmiertelney y vmocniłeś nogi moje *RejPs* 83v; *GrabowSet* F4.

»wymywać paszczekę [*kim*]« = *oczerniać, osmieszać kogoś* (1): Ia tu mużę [...] wyrázić obłudność mężá zdrádliwego. Krory [!] má dobrą fławę tárğa y pocźciwą/ Wymywiác páłfczекę mną/ fwą nieprawdziwą. *CzahTr* I4v.

»wyrwać, wydrzeć, wybawiony z paszczeki« = *uwolnić kogoś spod czyjejs władzy* [szyk zmienny] (10:1:1): iuż fię też więcey y lámi páłtyrze páść nie będą/ bo wydrę owce moię z páłfczeki ich [*requiram pecudes meas de manu eorum*]/ ták iż im pokármem nie będą. *BibRadz Ez* 34/10; *KochPs* 9, 189, 199; iż mię [Bóg] fzátanowi frogiemu z páłfczeki wyrwał/ od fprofnego pogáńfkiego Antychriftowfkiego báłwochwáłftwá odtárgnawfzy/ iemu zá to niech będzie wieczna cześć y chwałá. *CzechEp* 64; *ReszList* 146; *ArtKanc* Nv; *LatHar* 41; *SiebRozmyśl* B3v, B4v, Cv, D3.

Wyrażenie: »okrutna, sroga paszczeka« (1:1): Który [Bóg] Aegypt pokarał ná piérworodzonych/ [...] Który lud fwóy zych [*Egipcjan*] wyrwał okrutnéy páłfczeki *KochPs* 199, 189.

a) *Metonimicznie: Człowiek* (1) : [*poganie*] Ogárnęli Miedzyboż chcąc was mieć w niewoli/ Iuż pogáńfkie páłfczeki hárdzye pokrzykáły/ Mniemáiąc z oblężonych by korzyść mieć miály. *PaprPan* V2v.

a. *Bez odcienia obelżywego; przen* (1) :

Fraza: »język [czyj] przyschnął do paszczeki« = *ktoś jest spragniony i może też głodny* (1): Wyfchnęła iako koć fiła moia/ y ięzyk moy przyschnął do páłfczeki moiej *TarDuch* A3.

3. *Ujście rzeki* (1) : Osportus, Páłfczекá/ wchód álbo prziftęp do brzegá. *Mącz* 270d.

Synonimy: 1. *czelusc, gęba, pysk*; 2. *pysk*; 3. *uscie*.